

Іванченко

Олександр

ЛЮЛЬКА ПІРАТА

Пригодницька

ПОВІСТЬ

У п'ятницю, 21 березня 1592 року, біля атлантичного виходу з Магелланової протоки піратська бригантина «Блек дез» («Чорна смерть») атакувала «Інфанту» — чотирищогловий галеон, який ішов з перуанським золотом в Іспанію. Цій події, яка мала свої наслідки в історії географічних відкриттів, передував романтичний початок.

У січні 1592 року капітан бригантини, відомий серед піратів як Джеремі Девіс (справжнє ім'я — Джон Фредерік Девіс), у Карибському морі напав на французьке судно і захопив у полон юну мандрівницю графиню Терезу де Бурже. Сорокадворічний пірат запропонував французенці руку і серце. Шлюб з графинею для нього не був чимось надприродним. Джеремі — син родовитого дворянина — мав великий маєток, судноверф і парусинову фабрику.

У двадцять один рік Девіс закінчив Ліверпульські мореплавні класи, узяв одну з батькових бригантин, назвав її грізним ім'ям і, пожертвувавши державною службою, обрав собі долю вільного морського розбійника. За зраду короля і піратські напади на вітчизняні кораблі суд Англії заочно засудив його до смертної кари. Але виконати вирок було не так просто. Безстрашний смертник гуляв по морях-океанах. Він був відомим піратом, проте, як і колись, залишався англійським аристократом, бо мав свідоцтво з королівською печаткою. Джеремі й показав його молодій графині, щоб та не подумала, ніби на її руку претендує простий розбійник.

Тереза де Бурже, однак, була не з тих, на кого дворянський титул міг справити враження. Збереглися щоденники графині, з яких видно, як відбувалося сватання і як трималася при цьому полонена французенка.

«...Я здригалася від жаху, чекаючи, як мені здавалося, неминучого. Варварське вбрання і поведінка, їхні грубі неголені обличчя, сині від надмірного вживання рому, не залишали ніяких сумнівів. Ці люди, чи то вони працювали, чи просто сиділи на палубі, оголені по пояс, ніскілечки не соромилися присутності на кораблі жінки, хоч і полонянки. Лиш на кількох я бачила пристойні капелюхи. Голови всіх інших були прикрашені червоними пов'язками, схожими на косинки паризьких м'ясників.

Тиждень я провела в окремій каюті, яку невідступно охороняли два пірати. Мені подавали різноманітну їжу, вимагаючи скуштувати кожної страви, і двічі на день наказували одягатись на прогулянку. В години, коли я стояла на палубі, з радістю і тривогою вдихаючи морське повітря, до мене підходив Джеремі. Він запитував з незмінною привітною усмішкою про моє здоров'я, але я часто не відповідала. Не сказавши більш нічого, він ішов собі, граючись різьбленою індійською паличкою, яку завжди носив із собою. Мене це дуже дивувало, і я ще більше тривожилась. Незважаючи на всі страждання, вже тоді у мені до нього пробудилася симпатія. Його високі ботфорти з яскраво-жовтого сап'яну здавалися мені ознакою несмаку, але про камзол я так сказати не могла. Шитий золотом голубий іспанський оксамит чудово облягав постать і прекрасно поєднувався з кольором очей.

На восьмий день Джеремі освідчився, показавши королівський документ про дворянське походження, на який я не звернула уваги і не надала йому ніякого значення. Я не розгубилась — тієї хвилини ладна була чинити рішучий опір. Та незабаром заспокоїлась. Тепер мені стало ясно, навіщо йому був потрібен цей тиждень нестерпного для мене ув'язнення. Він дав час, аби я

усвідомила своє становище, щоб потім без великих зусиль дістати мою згоду.

Спалах гніву тільки змусив би мене скоритись обставинам. Стримавши почуття справедливого обурення, я зобразила на своєму обличчі подив, сказавши недбало: „Дякую вам, капітане. Якщо звістка про ваше освідчення дійде до Парижа, граф Франсуа де Бурже буде задоволений“. Мене охопило бажання показати свою безстрашність. Тільки так я могла добитись у цих людей поваги і права на незалежні вчинки надалі.

Хай простить мене господь бог. Не знайшовши ніякої можливості втекти від долі, я з таємною завзятістю готувала себе до незвичайного...»

За холодною зовнішністю Терези де Бурже приховувалась палка натура, яка прагнула гострих відчуттів. Водночас графині була властива і практичність. Розуміючи, що, ставши дружиною пірата, їй доведеться порвати будь-які зв'язки з батьківським домом, тобто втратити можливість одержати посаг, вона хотіла, перш ніж піти до вінця, забезпечити своє майбутнє. Джеремі пообіцяв усе влаштувати, його саме повідомили, що з перуанського порту Кальяо вийшов галеон із золотом. «Блек дез» негайно рушила йому назустріч, до Магелланової протоки.

Іспанські галеони були особливо міцні, збудовані спеціально для перевезення цінностей, і їх важко було потопити. На них установлювали могутню артилерію і плавали добірні, добре озброєні команди. Тридцятидвогарматна бригантина, на борту якої було

півсотні піратів, ішла проти громадища, яке мало вісімдесят чотири гармати і майже двісті аркебузів.^[1]

Джеремі звик перемагати. Тепер, коли цього вимагали інтереси його одруження, він жадав перемоги в два рази дужче. Примара багатії здобичі потягнула за капітаном усіх піратів. Брак сили їм компенсувала відвага.

Ось уже в борт галеона вчепились абордажні гаки, почався запеклий рукопашний бій, і раптом... Рідко коли пірати відступали, одначе тепер мусили тікати. Добре, що вони вчасно помітили, як із затоки вийшли ще три іспанських кораблі — бриг і два фрегати. Це був запізнілий ескорт галеона, про нього пірати не знали.

Фрегати погналися за бригантиною. Вона мчала на схід, куди віяв попутний вітер. Іспанці не відставали. Від швидкохідного піратського корабля вони трималися всього за дві-три милі. При світлі місяця, їм добре було видно бригантину навіть уночі.

Наступного ранку один з піратів, видержись на фок-щоглу «Блек дез», несподівано гукнув:

— Земля!

Просто по курсу показався невідомий берег. До нього було миль вісім. Над морською гладінню чітко вималювалися високі похмурі скелі, порізані численними бухтами. На підступах до них скрізь із води стирчало каміння.

Бригантина попала в пастку. Повертати на північ чи на південь, щоб обійти неждану землю, не було сенсу. У боротьбі з галеоном «Блек дез» дістала значні

пошкодження, і в бейдевінді^[2] іспанці легко б її наздогнали. Піратам лишалось або викинутись на невідомий берег, якщо буде можливість підійти до нього, або здатися на милість переслідувачів, котрі, з усього видно, вирішили за всяку ціну розправитися з ними.

Керманіч бригантини правив до берега. Ще п'ять миль, чотири... І раптом вітрила почали обвисати. Вітер, який щойно дув рівно, затих. За милю від берега бригантина зупинилася. Втратили швидкість і кораблі іспанців.

До полудня бригантина і фрегати лежали в дрейфі, чекаючи, коли подме вітер. Іспанцям здавалося, що пірати від них не втечуть. Із фрегатів бачили і неприступний скелястий берег, який тягнувся далеко на північ та південь, і непрохідне каміння поблизу нього. Переслідувачі знали також, що в бейдевінді іти із звичайною своєю швидкістю бригантина не зможе. Вони зрозуміли це уже в перші години погоні.

Доля була ласкава і зберегла піратам життя й свободу, а капітанові подарувала до того ж і місце, в історії.

Опівдні на море упав туман. Простір, який відділяв бригантину від фрегатів, затягнуло густою сизою завісою. Скориставшись цим, пірати на шлюпках рушили до берега. На буксирі вони тягнули за собою бригантину. Продовольство, барильця з прісною водою та корабельні цінності перевантажили в шлюпки.

Джеремі надумав обдурити іспанців. Він був певен, що «Блек дез» на каміннях розіб'ється. Але там, де не

---

^[2] Бейдевінд — курс судна при зустрічно-боковому вітрі.

пройде великий корабель, можуть пройти шлюпки. І коли туман розвіється, іспанці, побачивши розбитий піратський корабель, звісно ж подумують, що його екіпаж загинув. А тим часом пірати сховаються де-небудь за скелями.

Проти всякого сподівання, в ряді каміння знайшовся прохід і для бригантини. Тоді Джеремі змінив план. Пірати заховалися за скелями самі і заховали від іспанців бригантину. На камінні ж залишили розбиту шлюпку, клапті старих вітрил та інші суднові дрібниці, які при корабельній аварії повинні були впливати. Для більшої переконливості у розколині одного з підводних каменів закріпили верхню частину поламаної грот-щогли.

Джеремі не помилився. Його щасливий роджер не підвів команду бригантини й цього разу. На фрегатах справді подумали, що пірати загинули. Задоволені іспанці повернули назад, їх не зацікавив невідомий берег.

Честь першовідкривача Фолклендських островів дісталася піратові Джеремі Девісу, або Джону Фредеріку Девісу.

...Всю другу половину квітня 1965 року в п'ятдесятих південних широтах Атлантики вирували шторми. «Шалені» п'ятдесяті виправдували свою назву. Тиждень наш корабель ішов крізь ураган. Люті хвилі, перекочуючись через палубу і надбудови, вибили двері в стерновій рубці, зірвали з балок дві шлюпки правого борту і взагалі накоїли лиха. Треба було десь заховатися від шаленого вітру і всьому давати лад. Капітан прийняв рішення іти до Фолклендських островів.

Зручну бухту знайшли біля острова Нью-Айленд. Із двохсот островів Фолклендського архіпелагу він, мабуть, найменший. Як сказано в лоції, його площа не перевищує і сорока квадратних кілометрів. Це схожий на бумеранг

шматок землі, над яким вільно гуляють усі океанські вітри.

Ще здалеку я побачив у бінокль на березі бухти біленький будиночок і кілька господарських споруд із дощок та гофрованого алюмінію. Від будівель до берега тягнулася вузька дощата естакада, підведена до монолітного пірсу. Біля причальної стіни стояла невелика парусно-парова шхуна.

Мрячив дощ, і острів мав сумний вигляд. За похмурими стрімчастими скелями тягнулися бурі пагорби без жодного дерева. По розпадинах бродили коні, корови та вівці. Всі прибережні скелі були обліплені птахами. Видніли колонії пінгвінів, зграї альбатросів, диких гусей та бакланів. На краю однієї кручі серед безлічі пінгвінів стояв, дивлячись на море, рудий у білих яблуках бугай. На шиї у нього на ланцюжку теліпався товстий цурпалок — відомий засіб проти надмірної жвавості.

Більш незвичне сусідство важко було й уявити: пінгвіни і... домашній бугай!

Через п'ятнадцять хвилин після того, як ми зайшли до бухти, шхуна відчалала від пірсу і рушила до нас. Біля нашого борту вона круто розвернулася і, різко подавшись назад, зупинилась. Це було старе китобійне судно, збудоване, мабуть, наприкінці минулого століття. Обшитий почорнілими дошками яйцеподібний корпус, високо піднята різьблена корма і зсунуті до бортів два коротких бушприти давали можливість на площадці між ними встановити гарпунну гармату. За грот-щоглою просто з палуби виростав невисокий димар.

Колись такі шхуни будували норвежці. За своїми мореплавними якостями та міцністю вони довго були серед китобійних суден найкращими в світі. Відважні

вікінги ходили на них в Антарктиду і полювали на китів навіть серед крижин моря Росса. Шхуни не боялися ні криги, ні антарктичних бур. Тепер цьому й повірити важко. Незграбний вигляд посудини, яка підійшла до нас, не викликав нічого, крім сміху. Всі скупчилися біля борту, гигочучи, дивилися на прояву.

На відкритому ходовому містку шхуни за штурвалом стояв довгий, похилого віку чоловік у брудному береті, окулярах і засмальцьованому чорному комбінезоні, з-під якого визирав комір білої сорочки, надітої під вилинялий голубий светр.

— Я Джек Девіс, господар цього острова! — прокричав чоловік із шхуни англійською мовою.

Про Джеремі Девіса я тоді ще не знав і на прізвище цього англійця не звернув уваги. Мене здивувало тільки те, що він господар острова. Я й не підозрював, що на світі є приватні острови.

Містер Девіс питав лікаря.

— Потрібна допомога, — не випускаючи з рук штурвала, кричав він. — Помирає мій син. Він там, на березі. — Кивком голови англієць показав на білий будиночок.

— А що з ним? — прокричав у відповідь лікар.

— Поранений, — сказав англієць.

— Яке поранення? Я лікар, поясніть докладніше.

— Він втратив багато крові. Бритвою поранився.

Потім, коли ми з лікарем були вже на шхуні, містер Девіс, скеровуючи судно до берега, схвильовано розповідав:

— Двічі на рік до нас приходять рефрижератор із Монтевідео, і якось була шхуна із Порт-Стенлі. Інших суден я тут не бачив, вас послав сам бог. Ми були у відчаї, бо до найближчої лікарні мені довелося би йти чотириста миль. Море зараз штормить, і я не знаю, що було б із Редмондом. Цей дурненький хлопчик перерізав собі вени.

— Вени?! — у Залмана Ароновича округлились очі — Що ж ви не сказали відразу? Швидше назад! Куди ж ви женете? Давайте назад, я повинен узяти необхідні інструменти. Це ж зовсім інше, я не до того готувався.

Мене вразила лікарєва спритність. Тільки-но шхуна знову підпливла до нашого судна, він злетів по штормтрапу за кілька секунд. І це при його габаритах: зріст — 165 сантиметрів, вага — 110 кілограмів!

— Редмонд зробив це в постелі, — розповідав мені Девіс, поки ми чекали лікаря. — У його кімнаті живе пінгвін, він зчинив шум: пінгвіни не переносять запаху крові. Дружина пішла дізнатись, у чому річ, покликала мене. Ред не хотів, щоб його бинтували. Нам допомогла Енні, це моя дочка... Мені сімдесят чотири роки, і я не розумію молодих людей. Вони й самі не розуміють, що їм потрібно.

Я хотів спитати, що ж усе-таки штовхнуло Редмонда на такий крок, але не наважився. Девіс якось відразу посуворішав. Насупивши плесканий лоб, дістав з кишені шкіряний кисет, повільно згорнув самокрутку і закурив. Помовчавши, сказав ще:

— Раніше йому подобалась яловичина, підсмажена на жару. Сьогодні я зробив, як йому подобалось. Але він

не з'їв, уже другу добу нічого не їсть. Дурненький хлопчик, у червні йому буде тільки шістнадцять...

— Це сталося вчора?

— Так, у ніч з неділі на понеділок. Увечері він, як звичайно, добре повечеряв. Потім грався з пінгвіном і трохи сперечався з дідом. У мене ще живий батько, йому сто три роки. З Редом вони не мирили. Дід його дуже любить. Але не всім молодим подобається, коли їх люблять...

Хлопця ми застали ледь живим. Мертвотно-блідий, він лежав у ліжку до всього байдужий, з нерухомо застиглими очима.

— Цей хлопчик таки справді слабкий, — надіваючи халат, сказав Залман Аронович. — Він би до вечора помер.

Девісам лікар переклав свої слова по-іншому:

— Я кажу, що становище не блискуче, але поки що нічого страшного. Йому потрібна свіжа кров, літрів два.

На Нью-Айленді живуть тільки Девіси. Разом з Редмондом їх семеро. Кров діда й батька не годилася, бо вони дуже старі. Енні годувала двохмісячну дитину. Тому її кандидатура в донори теж відпала. Залишалася сорокарічна місіс Агнес, мати Реда, і її двоюрідна сестра Марго. Але спочатку треба дізнатись, яка група крові у них і яка у юнака. Кров у родичів, навіть у матері й сина, не завжди одної групи.

У Марго, виявилось, була друга група, у місіс Агнес — третя. Складніше було визначити групу Реда. Лікар поколов йому всі пальці й не добув із них ні краплі.

Довелося класти під мікроскоп бинти з уже зашкарубленими плямами. Нарешті з'ясували.

— Третя, — шумно зітхнув Залман Аронович і багатозначно глянув на мене. Корабельний лікар, звісно, знав мою групу крові.

— Гаразд, — сказав я, знизуючи плечима.

— А скільки вам не шкода? — Свою одеську манеру ставити запитання Залман Аронович зберігав за будь-яких обставин.

— Та беріть півлітра! — раптом розхрабрився я. Потім у мене сяйнула думка: «Півлітра — це ж восьма частина всієї моєї крові!» Але тепер зменшувати щедрість було незручно.

Лікар переклав мою відповідь Девісам, додавши:

— Містер Іванченко хоче зробити з вашого сина запорозького козака.

І, готуючи прилад для переливання крові, заходився розповідати, хто такі були запорожці.

Коли прилад був готовий, Залман Аронович сказав мені, усміхаючись:

— Дух запорожця ви вже проявили, ми постарались його оцінити, а тепер прошу закачати правий рукав. Візьмемо двісті п'ятдесят грамів, за донорською нормою. Цілком достатньо. На борту є ще люди...

Біля Нью-Айленду наш корабель стояв тиждень. Мене звільнили від судових робіт, і ці дні я жив у будинку Девісів. Тепер вони вважали мене своїм родичем, кровним братом Реда.

...Старезний Джон сидів у кріслі-качалці. Він підсунувся ближче до каміна, закутався у вовняний домотканий плед, на ногах у нього були грубі вовняні шкарпетки, але йому було холодно. На сто третьому році життя людині нелегко зігрітись. Старий часто сякався, завченим жестом насував на лоба кошлату шапку. Біля його ніг на збитій брудно-бурій овчині лежав рудий вогнеземельський кіт, великий і жирний. Час від часу старий обережно ставив на нього холодні ступні. Сонно муркаючи, кіт покійно грів їх своїм тілом.

Із вицвілих очей старого котилися сльози. Вони стікали по його зморшках, як стікає роса по корі старого дерева. То були сльози, які не виражали ні горя, ні радості. Сльози мерзлякуватого діда. Обличчя Джона вже минуло ту стадію, коли шкіра людини стає в'ялою. Зморшки висохли і від сухості ніби потріскалися. Вони були майже коричневими. Джона народила смуглява патагонка.

Старий курих закопчену глиняну люльку.

— Якщо Девісів не вішали, то вони завжди жили довго. Самовбивць у нас не було, — сказав він гордо. Його примружені білясті очі осудливо давилися на онука. — Ти чуєш, Редє, самовбивць у нас не було.

— Сто разів чув, — огризнувся Ред.

Сварка між ним та дідом тривала з учорашнього вечора. Старий нахмурився, одначе, помовчавши, примирливо сказав:

— Твоя правда, Редє, я, здається, повторююсь. Говорити чи слухати одне слово двічі Девіси ніколи не любили.

Обкладений подушками Ред сидів у своєму ліжку. Після операції йшла вже четверта доба. Юнак був ще кволий, але на його щоках почали проступати рожеві жилки. За рекомендацією лікаря місіс Агнес поїла сина овечим молоком. Через колоні дві години вона з білим емальованим кухлем приходила в кімнату.

— Як справи, Реді? — питала з життєрадісною усмішкою. — Ось твоє молоко.

Стомлені голубі очі Редмонда були байдужі.

— Дякую, мамо, — сухо відповідав він. У присутності діда Ред витримував характер.

Мати, здавалося, не помічала похмурого настрою сина.

— Ти знаєш, Реді, біля вівчарні зацвіли два чудових маки. Я боюся зривати їх, щоб не осипались пелюстки. Може, ти хочеш, щоб я принесла ці маки?

— Ні, мамо.

— Я теж так подумала, нехай ростуть. Дивно, правда? Раптом зацвіли маки! До весни ще так далеко.

Поки, обхопивши долонями кухоль, Ред повільно пив молоко, місіс Агнес стояла біля його ліжка і розповідала всілякі новини. Голос у неї був співучий і лагідний, проте без натяку на сентиментальність.

На вигляд їй можна було дати років сорок. Невисока, повногруда, але з дуже гарною постаттю, яку підкреслювало строге чоловіче вбрання: картата сорочка, широкий шкіряний ремінь, галіфе і хромові чоботи. Коротко підстрижене кучеряве русяве волосся, окуляри. На обвітреному здоровому обличчі яскраво вирізнялися майже дитячі губи, трохи розтулені у блискотливій

білозубій усмішці. Розумні сірі очі, захищені за окулярами, свідчили про натуру спокійну і розважливу, але усмішка надавала їй завзятості жінки, завжди готової повеселитись.

— Ага, Реді, я забула тобі сказати. Здається, твоя Матільда сьогодні надвечір буде з лошатком.

Ред мовчки кивнув головою.

— Ти не радий?

— Ні, мамо, я радий. — Було видно, що новина його справді втішила. Опустивши на коліна кухоль з недопитим молоком, Ред проти власного бажання усміхнувся: — Приведе третю лошицю.

— Ні, Реді, я думаю, тепер у Матільди буде жеребчик.

— Ти й минулого разу так казала.

— Ну, ні, Реді, будь справедливий. Я так вважала, але не стверджувала. Це різні речі.

— А зараз ти стверджуєш?

— Три кобилиці підряд — забагато.

— Це не відповідь, мамо.

— Гаразд, Реді, скоро з'ясуємо. Давай кухоль, мені пора готувати обід. Тату, тобі нічого не потрібно?

— Ні, Агнес.

— Може, вам? — вона звернулася до мене.

— Дякую, місіс Агнес.

Знову на дві години ми лишились утрюх. Старий, який невдоволено сопів при невістці, снував далі

перервану думку. Його скрипучий голос звучав глухо і якось із надривом:

— Ти пам'ятаєш, Ред, я тобі розповідав, як мені довелося вбити свого боцмана. Зі мною тоді були твій батько і дядько Річард. Річардові ще не минуло й вісімнадцяти, він був такий, як ти, Реді. Ми полювали біля Землі Грейама. Кашалот розбив нам корму. Вільсон зчинив паніку, боявся, що ми потонемо. Ти пам'ятаєш, Ред, чому я вбив Вільсона?

Юнак знову спохмурнів:

— Годі, набридло!

— Ні, Реді, ти повинен вислухати. Вільсон був непоганим хлопцем, і мені шкода його. Він не вмів тримати себе в руках. Коли у людини гаряче серце і така ж гаряча голова, то з нею краще не зв'язуватись. Піддавшись паніці, ми б усі загинули, всі Девіси. Я вбив Вільсона, і бог мені суддя. Нехай він покарає мене, якщо захоче. Я взяв на себе тяжкий гріх, Реді, щоб урятувати рід Девісів. Твій батько і дядько Річард були останніми з нашого роду, і я не міг їх втратити. Ти, Реді, дурненький хлопчик, якщо не розумієш, чому я взяв на себе такий гріх.

— На твоїй душі гріхів, як на вівці бліх.

— Ні, Реді, у мене один тяжкий гріх. Ти пам'ятаєш, я розповідав тобі, як Вільсон врятував мені життя. Коли ті троє побачили у мене котикові шкури, я зрозумів, що вночі вони вб'ють мене. Але Вільсон упорався з ними, і я дав слово, що візьму його до себе боцманом. Ми обидва були задоволені. Так, Реді, мій великий гріх — тільки смерть Вільсона. І вона була б марною, якби тебе не стало. Тепер тільки ти можеш продовжити рід Девісів.

Слухаючи діда, Ред нервово кусав губи. Від слів старого його всього пересмикувало.

— Ти чуєш, Алеку, він хоче сказати, що вбив того Вільсона заради мене. Коли я народився, Вільсона не було на світі вже двадцять п'ять років.

— Мабуть, дід мав на увазі онуків. Ти, Реді, даремно на нього гніваєшся, він турбується за твоє життя.

— Від його турботи можна дуба дати. Купив оцей клятий острів, і сидимо на ньому, як індіанці. Ти тут кілька днів, а я, крім Нью-Айленду, нічого не бачив. Навіщо мені таке життя?

Під столом прокинувся золотоволосий пінгвін. Підхопившись, він очманіло подивився на всі боки, хвилину постояв нерухомо, потім поважно рушив до старого. Уткнувшись дзьобом у його коліно, птах чекав ласки. Відштовхнувши його, старий похмуро пробурчав:

— Піди, Мак, скажи цьому хлопчикові, навіщо людині життя.

Пінгвін сердито засичав, але, діставши штурханця, попрямував до Реда. Зупинившись біля його ліжка, він склав на білих грудях маленькі чорні крильця і неухважно подивився на стелю. Весь його вигляд ніби промовляв: «Вибач, Ред, мене примусили підійти до тебе». Коли Ред був у поганому настрої, Мак розсудливо уникав спілкування з ним. Цього разу, однак, йому нічого не загрожувало.

— Дивись, діду, навіть Мак на тебе ображається, — несподівано засміявся Ред. Потім, звертаючись до мене: — Тобі подобається наш Мак?

— Він дуже милий.

— Йому всього два роки. Коли він був маленький, то побився з молодим бакланом. Той його дуже стукнув. Якби не я, Макові був би кінець. Я його вилікував. Він визнає тільки мене й діда.

Я сидів у кріслі, оббитому бичачою шкурою, і гортав «Ілюстровані лондонські новини». Після тісної корабельної каюти маленька Редова кімната здавалася просторим покоєм. Складений з необробленого сірого базальту камін, широке дерев'яне ліжко, стіл, застелений голубим оксамитом. На вікнах — важкі блідо-зелені гардини. У правому кутку — масивна етажерка. Старі видання Шекспіра, Байрона, Діккенса і Фенімора Купера. Два томи Мопассана: «Життя» і «Любий друг». На нижній і двох горішніх полицях — пошарпані комплекти «Ілюстрованих лондонських новин». Над Редовим ліжком уся стіна була обклеєна кольоровими журнальними фотографіями жінок.

— Так, Реді, я знаю, мій хлопчику, що тобі потрібно, — кинувши погляд на стіну, сказав старий. Його люлька давно погасла, але він усе ще тримав її в зубах, для його віку навдивовижку міцних і білих. — У мої роки про це вже не думають. Я забув, Реді, що життя без життя не буває.

Зітхнувши, він щільніше закутався пледом, глибше насунув шапку. Горблячись і гріючи змерзлі ноги об тіло лінивого кота, він довго мовчки дивився на полум'я в каміні. Я майже фізично відчував, як у його голові крутиться важка думка. Дивлячись на нього, ми з Редом теж мовчали. Нарешті старий знову заговорив:

— Я тобі ще не набрид, Алеку?

— Ні, містере Девіс, мені буде шкода з вами розлучатись.

— Дякую, Алеку. Ти можеш називати мене дідом, тепер ми з тобою поріднились. Якщо у тебе є бажання слухати, я розповім тобі про нашу сім'ю...

Батько, дід і два Джонові прадіди були піратами, гідними нащадками Джеремі Девіса.

Джеремі наприкінці свого життя поселився на Фолклендських островах. Тут він і помер. Поховали його Тереза де Бурже і три матроси з команди «Блек дез», які лишалися з капітаном до останнього часу.

Тереза де Бурже прожила ще шість років, поховали її поруч з могилою чоловіка. Для майбутніх Девісів вона зберегла два зошити свої щоденники, в яких описувала відчайдушну відвагу піратів, і глиняну індіанську люльку — улюблену люльку Джеремі. Зошити й люльку передавали з покоління в покоління, підігріваючи в Девісів і без того гарячу кров предка.

Коли Джонові минуло двадцять два роки, родові реліквії перейшли до нього. Він одержав їх від батька разом з новою бригантиною, побудованою на спеціальне замовлення у Гаврі. Чарльз, Джонів батько, мав у Франції своїх людей. Через них він збував цінності, добуті на морських дорогах, вони ж передали судноверфі його замовлення на бригантину. Тоді вже можна було побудувати потужніший корабель, але Девіси завжди вірили в бригантини.

То був корабель-красень. Довгий точений бушприт, дві різко нахилені до корми щогли і стрімкий стрілоподібний корпус, оббитий тонкою кованою міддю.

Коли дув сильний вітер, «Флайїн стар» («Летюча зірка») мчала з швидкістю двадцять миль на годину.

Про новий корабель для сина дбали всі Девіси. Це було їхнім правилом. Корабель батька міг належати тільки батькові. Коли старий, відчуваючи близький кінець, сховався на берег, його бригантину ламали. З просолених корабельних дощок старому робили будинок і труну просторий дерев'яний саркофаг, всередині точно такий, як спальня капітанської каюти.

Так звелів робити Джеремі, і так робили його нащадки. І точно так, як він, вони помирали на Фолклендах. Першим цю традицію порушив Чарлз. Фолклендські острови на той час почали заселяти англійські колоністи. Закон і влада перешкодили Чарлзу знайти спокій біля рідних могил.

Чарлз був останнім із роду Девісів, які народились і померли піратами.

Джонови не судилося пройти життєвий шлях батька та дідів. Його чудова «Флайїн стар» не пінила морів і трьох років. Пізніше йому здавалося, що він дав своєму кораблю фатальне ім'я. Адже летюча зірка світить недовго.

У квітні 1887 року, після двохмісячного перебування в Атлантиці, «Флайїн стар» пройшла затокою Дрейка, прямуючи до островів Паумоту.^[3] Там, на атолі Тикахау, була одна з берегових баз Джона.

Десь за південним тропіком вони зустріли північноамериканське торговельне судно, яке йшло в таїянський порт Папеете. З Атлантики бригантина

---

^[3] Тепер архіпелаг Туамоту.

поверталася з чималим «уловом», одначе пірати не випустили й багатого янкі.

Серед іншої здобичі були й бочки з ромом. Джон наказав замкнути їх у продовольчому трюмі — інакше його люди напилися б до нестями. Якщо в морі бригантина не лежала в дрейфі, він не пив сам і не дозволяв напиватись іншим.

У ті дні він нездужав, нила свіжа кульова рана у лівому плечі. Це плече йому прострелили двічі.

Коли пограбоване американське судно лишилося за кормою, Джон, передавши управління бригантиною своєму старшому помічникові, пішов до себе в каюту. Погане самопочуття у нього завжди викликало бажання побути на самоті. Він міг цілу добу не виходити з каюти й нікого не приймати, навіть стюарда, їв бекон із сухарями і запивав лимонним або апельсиновим соком.

«Флайїн стар» ішла своїм курсом. Так думав Джон. Його не турбували, і він був певен, що на кораблі все гаразд. І тільки наступного дня увечері, коли бригантину почало сильно гойдати, він свиснув у переговорну трубу стерновому. Ніхто не відповів.

Здивувавшись, капітан піднявся на місток. Вітрила бригантини надував штормовий вітер. Проте на кораблі не було видно жодної душі. Бригантиною ніхто не керував. У спиці стернового колеса, щоб воно не хиталося, хтось застромив уламок реї.

Приголомшений Джон кинувся в кают-компанію. Він уже здогадався, що сталося.

Команда «Флайїн стар» усе-таки відкрила бочки з ромом і тепер була п'яна як ніч. Крім капітана, єдиною тверезою людиною на бригантині був Том Морган —

дванадцятирічний хлопчина, якого п'яні пірати примусили собі прислужувати.

Спроби Джона бодай когось привести до тями були марні. Більшість людей лежали на палубі непритомні, інші очманіло дивилися на капітана й нічого не розуміли. На всі свої погрози Джон чув тільки п'яне белькотіння і ліниві лайки.

Роздавлений власним безсиллям, він повернувся на місток. З ним піднявся і маленький Том. Джон пам'ятає, як, намагаючись узяти себе в руки, сказав тоді хлопчикові:

— Ну, що, Томмі, тобі подобається ця свистопляска?

— Ви кажете про море, сер?

Шторм переходив в ураган. У ревучій темряві бригантина то злітала на запаморочливу висоту, а то, задерши корму, стрімко падала в безодню. Здавалось, один такий стрибок — і всьому буде кінець.

Чіпляючись за поручні містка, Джон закурив. Він не міг вибачити собі, що, знаючи своїх людей, так легковажно повірив у їхню розсудливість. Керувати бригантиною з усіма вітрилами тепер було неможливо. І згорнути вітрила теж не можна було. Удвох не зробити цього навіть у тиху погоду, а тим більше в шторм. На кожне вітрило потрібен був добрий десяток рук.

— Так, Томмі, я кажу про море. Як ти гадаєш, щогли витримують?

— Витримують, сер, вони міцні.

— Зараз це погано, Томмі, нас може перекинути. Тобі треба надіти рятувальний пояс.

— Хіба ми не у відкритому океані, сер?

— Це нічого не змінює.

— Справді, сер. І тут, мені здається, багато акул. Ми давно вже йдемо у теплих водах.

— Перестань, Томмі, роби, що тобі кажуть.

— Гаразд, сер, я принесу і ваш пояс.

— Спочатку надінь свій.

— Слухаю, сер.

«Руде чортеня», — ласкаво подумав Джон. Він рідко про когось думав ласкаво. В його піратському серці знаходилось місце тільки для цього хлопчика.

Так само, як і Джон, Томмі народився і виріс на піратському кораблі. Його батьком був Клод Морган — троюрідний нащадок Генрі Моргана, знаменитого карибського корсара, який потім став віце-губернатором Ямайки. Згодом Моргани поселились у Штатах, покинувши колишнє ремесло. Піратську лінію роду продовжував тільки Клод. Чарлз Девіс узяв його на свою бригантину за старшого помічника капітана і дозволив привести з собою на корабель Дженні-дівицю, яка чекала від нього дитини.

Коли Томові було два роки, бригантину під маркою австрійського навчального судна зайшла в Гавану. Дженні зійшла на берег і на корабель більше не повернулась. Клод подався шукати її і теж не повернувся. Мабуть, його хтось убив. До дев'яти років хлопчика виховував старий Чарлз, потім ним опікувався Джон. Чарлз заповідав йому зробити із хлопчика справжнього мужчину.

На «Флайїн стар» Том був улюбленцем усієї команди. Слухняний і незмінно спокійний, він подобався всім. У цій маленькій істоті жили скромність і доброта, котрих так не вистачало людям, які його оточували. І всі вони цінили в ньому саме це, хоч, можливо, ніхто з них того й не розумів. Томові було важко терпіти їхню нерозумну любов. Іноді їм здавалося, що він надто байдужий. Розсудливий, трохи іронічний характер хлопчика починав дратувати їх, і їм часом кортіло відлупцювати його, але тоді б довелося мати справу з капітаном. Джона боялись. І руку на юнгу ніхто не зводив, хоч інших прикрощів Том зазнав чимало.

Повернувшись на місток, хлопчик подав Джонові корковий пояс.

— Візьміть, сер, це ваш.

— Дякую, Томмі, повісь його на штурвал.

Вони стояли поряд, тримаючись за поручні, — кремезний бородатий капітан і маленький, худий юнга. Капітанові хотілося сказати хлопчикові щось хороше.

— Ти пам'ятаєш, Томмі, я колись убив альбатроса? — не знайшовши нічого кращого, спитав Джон.

— Так, сер, це було на «Жагучій індіанці». Ви зняли з його лап шкіру і зробили собі ремінь для пістолета.

— Кажуть, що вбивати альбатроса не можна. Рано чи пізно дух птаха помститься морякові.

— Так, сер, я пам'ятаю, вам казав це боцман Морган. А ви з нього сміялись.

— Тобі не здається, що я був дурний?

— Ні, сер, ви зробили так, як вважали за потрібне. Ваш батько не любив, коли його бажання не виконувались.

— Це правда, Томмі...

Джон хотів сказати, що тепер він шкодує про той вчинок, але не сказав. Розмовляючи з хлопчиком, він намагався уявити, де вони зараз перебувають. Уже багато годин стихія гнала бригантину на північний захід, а їм же треба просто на захід.

— Ти не помітив, Томмі, який вітер був опівдні?

— Я не міг цього помітити, сер. Мене з ранку не випускали з кают-компанії.

Джон тішив себе думкою, що попереду відкритий океан. Якщо бригантину досі не перекинуло, вона, мабуть, витримає натиск урагану до кінця.

Він іще встиг поділитися цією думкою з хлопчиком. Зненацька шалений біг бригантини урвався. Різко смикнувшись назад, вітрильник з гуркотом і страшним скреготом круто поліз угору, став дибки, потім хитнувся і, розбиваючи обшивку корпусу, повалився на правий борт.

Капітан і хлопчик повисли на поручнях містка. В першу мить Джон подумав, що корабель наскочив на кораловий риф. Насилу добравшись до штурвала, він хапливо намацав рятувальний пояс, але так і не надів його. В густому сутінку ночі далеко від корабля очі розрізнили чорний силует гір.

Бригантину викинуло на берег.

За сто три роки, прожитих на світі, Джон багато чого забув. Із пам'яті випали цілі десятиріччя. Але не ті двадцять сім днів. Ті дні забути неможливо.

Берег, на який їх викинуло, Джон прийняв за острів Флінт. Рік тому він проходив на своїй бригантині повз нього і запам'ятав обрис гірських вершин. Коли розвидніло, йому здалося, що це ті самі вершини. Нічого поганого про населення Флінту він не чув, тому й не сподівався тут ніякої небезпеки. Казали, що на цьому острові живе невелике плем'я мирних полінезійських рибалок.

І, тільки-но прийшовши до тями, пірати без будь-якої обережності почали обладнувати тимчасовий табір. Корабель дуже побило, а проте Джон думав, що їм пощастить залатати пробоїни і знову стягти бригантину на воду.

Кілька чоловік одразу подалися в глиб острова на пошуки дерева. Ще чотирьом Джон велів пройти вздовж берега, щоб знайти поселення тубільців. Поблизу того місця, куди викинуло «Флайїн стар», у море впадала якась річечка, росли кокосові пальми і багато апельсинових дерев, але ніяких осель не було видно.

Біля корабля лишилось тридцять чоловік. Усі працювали на березі, розчищали майданчики для наметів. Несподівано з трьох боків на них посипалось каміння.

Пірати не встигли отямитися. Коли Джон, кинувши лопату, рвонув з-за пояса пістолет, двоє з тих, що нападали, вже повисли на його плечах. Вони вискочили мов із-під землі. З нестямним виттям, вереском і криками, їх було не менше сотні. Згодом з лісу вийшло ще стільки ж, несучи на бамбукових жердинах дерев'яні клітки.

Здається, вперше за двадцять три роки життя Джона охопив жах. Тільки тепер, побачивши клітки, він зрозумів, як жорстоко помилився. Це був не мирний Флінт. Вони

попали на маркізький острів Фату-Хіва, населення якого зажило похмурої слави канібалів. Про клітки, в які фатухівці саджали своїх полонених, знала вся Океанія.

їх довго кудись несли. Ледь помітна стежка, звиваючись у хащах тропічного лісу, піднімалася вище й вище. Потім вона так само довго зміїлася по схилу. Нарешті обірвалася. Дорогу перегородила прірва. Вузька кам'яниста ущелина ніби розтинала гору на дві частини.

Зупинившись, тубільці з'юрмилися біля клітки Джона. Сміючись і жестикулюючи, вони голосно щось обговорювали. Мабуть, їх дивував зовнішній вигляд Джона. У нього була майже така, як у них, смаглява шкіра і така ж цупка чорна чуприна. Але очі голубі, а борода червона. Він фарбував її якимсь індіанським зіллям, що дісталось йому від батька.

Мешканці атолу Тикахау, де Джон часто бував на своїй базі, трохи навчили його полінезійської мови. Тубільці розмовляли тим же тягучим, ніби одне нескінченне слово, діалектом. Однак Джон нічого не розумів, він був дуже приголомшений.

— Гади, мерзота, брудні сволоцюги! — розлючено плювався він.

Ці мерзотники зжеруть його, обгризуть його кістки, як собаки.

Раптом позаду, десь у довгому ряду кліток, які стояли на стежці, пролунав голос маленького Тома:

— Містере капітан!

У Джона тьохнуло серце.

— Слухаю, мій хлопчику! Що з тобою, Томмі?

— Нічого, сер, — спокійно і, як здалося Джонові, навіть весело відповів хлопчик. — Я в клітці. Вони з'їдять нас?

Джон силувано засміявся.

— Звідки ти взяв, Томмі? Що за дурниці лізуть тобі в голову?

Хлопчик відчув, що капітан сказав йому неправду. Томмі прекрасно все розумів.

— Капітане, — сказав він, — хочете, я вам заспіваю? У клітках розчулено загомоніли:

— Томмі, руде ангелятко, ти не боїшся?

— А хіба зі мною немає моїх друзів? — У голосі хлопчика прозвучала звична для нього іронія.

— Так, Томмі, ми з тобою. Але, Томмі, ти ж ніколи не співав.

— Ну то й що! Зараз я співатиму. Хочете, капітане?

— Звичайно, Томмі. Якщо в тебе є голос.

Вдячний відважному хлопчикові, Джон намагався вгамувати хвилювання, яке несподівано поійняло його.

Хлопчик заспівав:

Тримай, стерновий, штурвал,

Розплата — твоя голова

За точний курс корабля,

За даль, де лежить земля!

За серця гарячу кров,

За щастя, життя і любов

Розплата — твоя голова

Сміліш! Двох смертей не бува...

Джон ніколи не плакав Але тоді він, здається, все-таки заплакав Слухаючи хлопчика, плакали всі пірати. Цей маленький Том був їхнім добрим генієм.

Притихли й маркізанці. У їхніх чорних очиськах застиг подив. Мабуть, такого полоненого вони ще не бачили.

А хлопчик співав, і до всього йому, здавалось, було байдуже:

Доля морська — то красива казка

Для бездомних, як ми, смільчаків.

Всіх нас чекає фатальна розв'язка

Ну, то що ж! Недоречний тут гнів.

Вже нам прощення не ждати від бурі,

Бог нам погрожує вже давно.

Ну, то що ж! Нарікати не будем.

У цей час з протилежного боку ущелини над прірвою повис міст із колод. Він виліз десь із кущів. Товсті подвійні ліани обережно опустили його на край стежки.

Маркізанці ще хвилину стояли ніби зачаровані. Потім кинулися до кліток, підхопили їх і підтюпцем побігли вперед.

Коли Джона перенесли через міст, за кущами він побачив велике безлісе плато, на якому височіли сірі кам'яні мури — фортеця. Навіть у своєму безнадійному становищі Джон здивувався. Ці канібали вміють,

виявляється, будувати не тільки розсувні мости, а й справжні фортеці. Спостережні вежі, велика кількість бійниць для каменеметальних пристроїв, зубчасті ворота із щільно збитих стовбурів залізного дерева.

У душі Джона наростав відчай. Він думав про втечу, але звідси, видно було, не втекти.

Триста років майорів над океанами роджер роду Девісів, триста років їм щастило. Двох Девісів повісили, троє загинули в бою. Але то були не ті, кому батьки заповідали свій прапор. Девіси, які плавали під роджером Джеремі, поразок не знали. І ось такий кінець.

Вже у воротах фортеці Джон знову згадав убитого ним альбатроса. На мить йому здалося, що чорний птах літає над ним. Його напружені нерви повільно розслаблювались.

Якби хто тієї хвилини сказав, що його зірка не така вже й трагічна і для нього загалом усе скінчиться щасливо, він би, звичайно, не повірив. Як і всякий приречений, він іще на щось сподівався, але розум надію відхиляв.

Скутий тіснотою клітки, Джон відчував, яким важким стає його заціпеніле тіло. Серце то завмирало, то, раптом прокинувшись, тріпотіло в дрібному ознобі.

— Гей, ви, в клітках! — закричав він раптом зі злістю — Ви мене чуєте?

Кілька голосів відповіло:

— Говори, капітане, ми слухаємо.

— Ці дикуни нас не розуміють. Поки ми разом, треба обміркувати, як будемо діяти.

— Так, капітане, — зітхнув за Джоном чилієць Фернандес. — Я волів би загинути в бою, не так прикро. Але голими руками цих кліток не зламаєш.

— У мене в кишені лишився складаний ніж. Вони не знають, що в нашому одязі є кишені. Чуєте, не будьте ідіютами, у кого лишилися складані ножі, не пускайте їх у хід передчасно...

Сильний удар кінцем палиці в спину примусив Джона замовкнути. Маркізанці, мабуть, здогадалися, про що йшла мова.

Стіна фортеці оточувала селище, яке потонуло в зелені — кілька десятків бамбукових хатин з високими гостроверхими дахами. Вони стояли на кам'яних підмурівках, ніби на широких довгастих столах. Перед кожною хатиною, на майданчику, який правив за подвір'я, була видовбана овальна чаша — басейн для купання.

Полонених несли в центр селища, на велику, обсажену квітами площу, на якій у цей час було багато людей. Пропускаючи воїнів з клітками, натовп поспішно розступався.

Край площі на помості з колод, застеленому голубими циновками, підігнувши під себе ноги, сидів кремезний сивий маркізанець, у якого все тіло — навіть губи, повіки і мочки вух — було в татуюванні. В руках він тримав прикрашену різьбленням та перлинами бамбукову палицю — символ влади дождя. По боках і за спиною старого маркізанця стояли три хлопчики з віялами з пальмового листа.

В урочистій тиші підійшовши до помосту, процесія з клітками зупинилась. Один з воїнів, мабуть, старший,

розмахуючи руками, почав збуджено щось розповідати вождеві. Мабуть, про те, як вони вдало захопили стільки полонених. Вождь слухав, схвально киваючи головою. Його обличчя було уважним і суворим. Раптом він стрепенувся. Джон почув, як він нетерпляче крикнув:

— Хамаї! Несіть сюди!

Одразу весь натовп захвилювався, всі почали кричати:

— Ена оїа! Ена оїа! Ось він! Ось він!

Джон насторожився. Він зрозумів, що той воїн розповідав про маленького Тома.

Змучений безсонною ніччю і всім пережитим за цю добу, хлопчик усе ще тримався із зухвалою безстрашністю. Коли його клітку піднесли до вождя, він презирливо сказав:

— Каоха, таїпі! Здрастуй, людожере! — На «Флайїн стар» ці два полінезійських слова знали всі.

Від несподіванки вождь спочатку оторопів. Потім гмукнув, усміхнувся і нарешті вибухнув голосним реготом.

— Оїа тане, оїа тане, — заходячись від реготу, повторював він.

Тепер розгубився Том. Побачивши поруч із собою клітку капітана, він мало не заплакав:

— Сер, що йому потрібно?

— Він каже, Томмі, що ти справжній мужчина. Тримайся, хлопчику.

В очах юнги сяйнула безсила ненависть:

— Проклятий таїпі!

— Так, Томмі, але будь розсудливим. Здається, ти їм подобаєшся.

— Не хочу я їм подобатись. Вони все одно з'їдять нас... Ти розумієш, хто ти? — ковтаючи сльози, закричав він вождю. — Ти таїпі, брудний таїпі!

— Ви чуєте, я ж казав, що він справжній мужчина! — захоплено вигукнув вождь. — Мої воїни чули його пісні, я бачу його сміливість, він буде моїм сином! Я візьму його в свій дім, нехай це знають усі! — І, стримуючи запал, ласкаво звернувся до Тома: — Каоха, оїа тане. Здрастуй, справжній мужчина. Уа таїпі. Так, я людожер. Уа паїа вау. Але я ситий, твоє тіло мені не потрібне.

Він говорив, що вже старий і що в нього немає дітей. Проте великий бог Тікі почув його молитву і послав йому сина, хорошого сина, він це бачить.

З натовпу лунали радісні вигуки. Всі захоплювалися Томом і раділи щастю вождя. Певне, всім здавалося, що таким же щасливим має бути і маленький Том.

— Син вождя, — ревла площа, — виходь з клітки, співай свої пісні!

Відкривши клітку Тома, двоє воїнів схилились перед ним у шанобливому поклоні. Юнга затремтів від страху, мабуть, думаючи, що настала його остання година.

— Виходь, Томмі, і не показуй, що ти їх злякався, — сказав Джон, намагаючись заспокоїти хлопчика. — Вождь вирішив тебе усиновити. Вони хочуть, щоб ти їм співав. Сміливіше, хлопчику! Ти врятуєш себе і, можливо, всіх нас.

— Ти розумієш нашу мову, червонобородий?

— Бачиш, Томмі, він зовсім не страшний, — усміхнувшись, сказав Джон хлопчикові. Потім, згадавши свій запас полінезійських слів, відповів вождю: — Я живу на Землі Паумоту, а там така ж мова, як і на землі Фату-Хіва.

Маркізанець недовірливо похитав головою.

— Твоя домівка на Землі Паумоту?

— Так, великий вождь.

Прикрашене татуюванням обличчя маркізанця, щойно добродушно миролюбне, раптом стало грізним.

— Мої люди бували на землі Паумоту, я знаю, хто там живе. Ти брехун, червонобородий. Твоя домівка за океаном, ти вождь цих франі...^[4]

* * *

...На Маркізьких островах жив один з наймогутніших і найрозвиненіших народів Полінезії. Ніхто в цій частині світу не чинив такого опору навалі європейців, як маркізанці. У середині дев'ятнадцятого століття французам пощастило захопити вісім з дев'яти островів архіпелагу лише після того, як ці острови вже нікому було захищати.

Разом з тривалими війнами європейці несли сюди свої хвороби. Остров'яни, які не знали чужоземної хвороби і не мали до неї імунітету, вмирали тисячами, їхні

---

^[4] Так маркізанці називали французів.

лікарі вміли лікувати будь-які рани, але вони були безпорадні перед вірусом грипу. Заразні хвороби знищували населення одного острова за другим. Стотисячний народ майже зовсім вимер. Французам лишалось тільки привласнювати спустошені острови.

Найдовше трималися невеликі племена, які населяли острів Фату-Хіва.

Вперше фатухівці зіткнулися з європейцями 22 липня 1595 року, коли європейці відкрили для себе Маркізький архіпелаг. Біля Фату-Хіви стали на якір три кораблі іспанського конкістадора Манданьї. Приголомшені небаченими кораблями, остров'яни вийшли на своїх каное вітати гостей. В руках вони тримали грона бананів та інші тропічні плоди — показуючи, що йдуть з мирними намірами. Іспанці запросили їх на кораблі, забрали подарунки і тут же вбили шість чоловік продемонстрували силу вогнепальної зброї.

Потім, уже у вісімнадцятому столітті, на Фату-Хіву стали вчащати англійські та американські китобої. Вони нікого не вбивали, але, погрожуючи громом гармат, вимагали, щоб їм давали свиней, фрукти і жінок.

Узявши данину, китобої відпливали, а на острові спалахували епідемії. Кожен візит європейців приносив остров'янам тільки жертви. Зрештою фатухівці зрозуміли, що з білими чужоземцями їм краще не знатися. Покинувши легкодоступні райони узбережжя, вони переселились у високогірні кам'яні фортеці й нікого туди не допускали. Заволодіти їхніми бастіонами, які були збудовані за всіма правилами оборонного мистецтва, європейці не могли дуже довго. Французи намагались укріпитися на узбережжі, але щоразу, коли їхній гарнізон висаджувався на острів, серед солдат зчинялася паніка.

Невловні фатухівці, здавалося, сиділи за кожним кущем. Досить було солдатів загавитись, як він одразу попадав до рук остров'ян. На другий-третій день після висадки французів на острів у розташуванні їхнього табору звідкілясь з'являлася довга дерев'яна таця, на якій лежав один із тих, хто напередодні зник. Засмажений, із пучком зелені в роті.

Це був дивовижний народ. Світлошкірі, як мало хто в Полінезії, ставні, з правильними рисами обличчя, фатухівці зовні були схожі на один з народів Південної Африки — зулусів. Якби на конкурс краси зібрати по одному представнику від усіх народів Океанії, то фатухівець, як твердять знавці, безсумнівно, посів би перше місце.

По всій Полінезії тільки фатухівці визнавали жінку рівноправним членом громади. Точніше сказати, у них був логічно обгрунтований культ жінки, її послав на землю бог, щоб вона дарувала життя — тому їй треба поклонятись, у ній зосереджено все найпрекрасніше — тому її треба цінувати, вона слабша від чоловіка, але якщо воїн іде на війну, дома його заміняє жінка — тому до неї треба ставитися з повагою.

При бажанні кожна жінка одночасно могла мати кількох чоловіків, якщо вона, звичайно, вміла подобатися чоловікам. Цьому складному мистецтву фатухівці навчали дівчат ще з дитинства. Дівчина, яка зуміє звабити і одружити з собою кількох хлопців, ставала однією з найповажніших жінок племені.

Серед маркізанців і взагалі народів Полінезії, мабуть, тільки фатухівці знали, що таке поцілунок. Тому вони не спотворювали своїх губ, як то часто бувало у інших полінезійців, і не носили традиційних оздоб у носі. Жінки

дуже любили намисто і всілякі браслети, а чоловіки прикрашали себе татуюванням. Майже всі воїни ходили з голеними головами. Цим вони показували, що пам'ятають своїх ворогів і присяглися знищувати їх. У декого на маківці стирчала туго заплетена кіска — знак воїна, який учинив кривну помсту.

Вони були відважні воїни й чудові мореходи, їхні катамарани робили наскоки на найвіддаленіші острови Полінезії. Будували грандіозні споруди з каменю і славилися вмінням вирізьблювати в скелях величні скульптури. Обробляли землю, займалися морськими промислами, любили пісні, танці і загалом були незлобиві. А їх вважали за жахливих канібалів. Саме вважали.

Як відомо, канібалізм існував на багатьох островах Полінезії. Але це не означає, що тубільці справді харчувались людським м'ясом. Людоїдства як повсякденного явища не було. Якщо полінезійці людоїди, то так само можна назвати канібалами і високоцивілізованих японців, чиї найбільш фанатичні самураї вважали за доблесть не тільки вбити ворога, але й тут-таки, на полі бою, з'їсти його печінку.

Свої «самураї» були і в Полінезії, не всі воїни, а лише особлива каста воєначальників, які дали обітницю ніколи не розлучатись із зброєю і витримали випробування на безстрашність. На Маркізьких островах їх так і називали — безстрашні. Ось у цієї касті один з воїнських ритуалів і був канібальським.

Та коли полінезійці зрозуміли, що європейці вважають їх усіх людоїдами, цю репутацію — таку, здавалось би, незavidну — вони всіляко стали підтримувати. Беззахисним остров'янам вона була свого

роду зброєю. Вони не могли вистояти проти європейських гармат і мушкетів, але їх боронила страхітлива слава канібалів.

«Немає сумніву в тому, — писав Міклухо-Маклай, — що папуасів врятувала від цілковитого винищення значною мірою вигадка європейців про те, ніби Нову Гвінею населяють страшні людодіди. Я не заперечую, деякі канібальські обряди, як і в багатьох інших місцях Океанії, там справді є. Однак європейці прийняли окремі випадки за жахливі побутові оргії і тим самим самі себе налякали, а папуаси цим дуже вміло скористалися. Так, уявіть собі, у них вистачило кмітливості не розвіювати жахливі міфи, а вигадувати про себе ще неприглядніші небилиці, від яких у легковірних європейців холола кров».

Не менший жах на європейців наганяла і Фату-Хіва.

І треба було так статися, щоб тієї пам'ятної ночі 1887 року бригантину Девіса викинуло саме на Фату-Хіву.

Остров'яни прийняли піратів за французів, черговий напад яких вони щойно відбили.

Можливо, якби Джон признався, що вони — пірати, йому б повірили. Але це було не краще, ніж опинитися в ролі ненависних франці. Бо корінне населення тієї частини Тихого океану не бачило різниці між морськими розбійниками, які шастали в південних морях, і французькими загарбниками Полінезії. І ті й другі тільки розоряли острови і не знали меж насилля.

Стараючись якнайбільше награвувати і до того ж одержати задоволення, розважаючись із красивими полінезійками, американці теж ні з ким раніше не церемонились. Та коли на Таїті і Маркізькі острови прийшли французи, становище американських китобоїв і

скупників копри та перлів різко змінилося. Тепер, щоб зайти на якийсь з островів архіпелагу, вони мушили питати дозволу у французьких резидентів і платити досить високе мито. Крім того, вести торгівлю з місцевим населенням віднині дозволялося тільки через посередництво французів.

Звичайно, американців не влаштовував такий поворот справ. Тому вони почали всіляко загравати з остров'янами, щоб, заручившись їхньою підтримкою, або спробувати вигнати французів, або, якщо це не пощастить, при допомозі місцевого населення знайти шляхи для вигідної контрабанди, тобто, обминувши французів, вести на островах ту саму політику, але дещо хитріше. От, мовляв, французи вам нічого не дають, тільки грабують вас, а ми хороші, привозимо вам різні товари, хоч для нас це дуже небезпечно. Адже всім відомо, як франці ненавидять людей з країни Маріте.^[5] Тому що люди з країни Маріте справжні друзі острів'ян, а франці їхні запеклі вороги.

Так чи інакше, але французів американці завжди лаяли, і остров'янам це подобалось. Навіть на непримиренній Фату-Хіві, яка не хотіла дружити ні з якими блідолицями, людей з країни Маріте зустрічали цілком терпимо. Вони були хоч і не дуже надійні, та вже ж союзники в боротьбі проти спільного ворога.

Дружбою полінезійців з американцями і вирішив скористатися Девіс, який добре знав обстановку на сусідніх з архіпелагом Паумоту Маркізьких островах.

— Ні, великий вождь, — мовив він, — я кажу правду, мій дім на землі Паумоту. Я народився в країні Маріте, але

---

^[5] Так полінезійці називали Америку.

на землі Паумоту у мене багато друзів, вони хочуть, щоб я і мої люди жили з ними. Ми всі з країни Маріте.

— Твої слова, червонобородий, брехливі, як товсті ноги, котрі хочуть усіх випередити, — зневажливо відповів вождь. — Мої люди бачили на твоєму кораблі великі гармати. Навіщо людям з країни Маріте такі гармати? Вони приходять до нас із товарами, ми не бачили гармат на кораблях людей з країни Маріте.

— Але, великий вождь, мій корабель на землю Фату-Хіва викинула буря. Ми йшли до земель Турбуаї, там живуть наші вороги.

— І ти взяв гармати, щоб стріляти в людей землі Турбуаї?

— Так, великий вождь, — підтвердив Девіс, думаючи, що його відповідь прозвучала досить переконливо. Він назвав найближчі острови, які спали на думку, не знаючи, що на архіпелазі Турбуаї нещодавно почалася війна з французами і про це вже відомо маркізанцям.

Суворий вождь, здається, подобрішав.

— Мої люди і я вдячні тобі, червонобородий, тепер ми чуємо в твоїх словах правду, — задоволене сказав він, і Девіс подумав, що словесну боротьбу нарешті виграно і їх відпустять з богом. Але голос вождя знову став незворушним.

— Головний вождь франі, — провадив він далі, — послав тебе вбивати людей землі Турбуаї, але буря викинула твій корабель на землю Фату-Хіва. Море зробило справедливо, воно допомогло людям землі Турбуаї і віддало нам на харчування тіла наших ворогів. Але ми ситі. Мої люди зроблять із твого тіла їжу для твоїх

франі. — Старий маркізанець говорив стримано, солідно, з належною вождю гідністю і раптом крикнув натовпу майже у захваті: — У воїнів франі немає їжі, вони голодні, тож нехай наповнять свої животи оцим червонобородим!

Натовп відповів вибухом захоплення. Сотні горлянок у дикому екстазі почали скандувати:

— Тукопана таа-хі-туе! Тукопана таа-хі-туе!
Тукопана великий, як океан! Тукопана великий, як океан!

Коли пристрасті трохи вляглися, вождь знову звернувся до Девіса:

— Твоє тіло і голову, червонобородий, відвезуть на каное двоє твоїх людей, ті, кого ти покажеш, воїнам франі. Кажи, я тебе слухаю.

У Девіса по спині заструмував холодний піт. Зібравши останню волю, він насилу примусив себе усміхнутись:

— Не поспішай, великий Тукопана. Подивись, хіба на мені й на моїх людях такий одяг, як у воїнів франі?

— Твої люди всі білі.

— У людей землі Паумоту колір шкіри такий, як у тебе, великий Тукопана, але ти народився на землі Фату-Хіва. Я сказав правду, мої люди прийшли з країни Маріте. Якби вони були воїнами франі, я б не міг стати їхнім вождем. Подивися, хіба колір моєї шкіри не такий коричневий, як у тебе? Чи ти бачив коричневих вождів у воїнів франі?

Тукопана насупився. Було схоже, що цей доказ справив на нього враження. А може, він дивувався з поведінки Девіса. Червонобородий полонений розумів,

що на нього чекає, проте був спокійний і навіть безтурботно усміхався.

— Коли твої люди, — мовив тим часом Девіс, — робитимуть з мого тіла їжу для воїнів франі, накажи їм добре обсмалити на багатті і голову. Нехай залишаться тільки мої голубі очі. Якщо твої люди не знають, як це робиться, то я можу тобі розказати. Очі треба заліпити мокрою землею і поливати соком молодого кокоса, поки голову триматимуть над вогнем. Так роблять таїпі на землі Паумоту, і очі завжди залишаються непошкодженими. Тоді головний вождь франі, можливо, й повірить, що твої люди вбили його воїна. А якщо йому подадуть необсмалену голову з коричневим кольором шкіри, він буде тільки радий і скаже, що Тукопана прислав йому тіло свого таїпі. А голубі очі то, певне, від батька, людини з країни Маріте. Моїх людей головний вождь франі слухати не буде, франі не вірять людям з країни Маріте.

Маркізанця це дуже збентежило. Йому ще не доводилося чути такі розмови від полонених, які усвідомлюють свою приреченість. Цей червонобородий казав про власну голову так, ніби вона належала не йому. А з іншого боку, він має слухність. Коли люди з країни Маріте приходять на Фату-Хіву, то в багатьох жінок потім справді народжуються діти з голубими очима. Правдою було й те, що у всіх вождів франі колір шкіри тільки білий.

Проте, віддаючи належне мужності полоненого, міняти своє рішення вождь, здається, не збирався. Надто великою спокусою було послати такий «подарунок» головному вождеві франі. І водночас маркізанця тепер, видно, мучили сумніви.

— Ти не боїшся смерті, червонобородий? — спитав він, ніби досадуючи на самого себе.

Девіс не відповів. Його погляд зупинився на маленькому Томмі. Коли юнга вийшов з клітки, його оточили жінки. Пританцьовуючи, вони заходилися обсипати його пелюстками квітів. Так у маркізанців починався обряд усиновлення.

— Ахлу! Ахлу! — вигукував жіночий гурт. Ахлу, ахлу, раррар тата тана! Веселися, веселися ясноокий молодий мужчина! Ахлу, ахлу, тайо-па-ра-ри! Веселися, веселися, друже прекрасний.

Нічого не розуміючи, але пам'ятаючи пораду капітана, нещасний юнга примушував себе всміхатися крізь сльози. Потім раптом розлючено заспівав:

Гримить довкіл за валом вал,

Й вітрило щоглі не рідня.

Та що нам вітер, що нам вал?

Диявол — брат нам, меч — суддя...

Уся площа завмерла з великого подиву. Забувши про червонобородого полоненого, вождь по-пташиному витягнув шию і завмер, не сміючи ворухнутись.

Отоді у Девіса і з'явилася, як йому здалося, рятівна думка: переконати вождя, що вони з юнгою рідні брати.

Він знав: за звичаєм, який існував на архіпелазі Паумоту й Маркізьких островах, людина, котра вирішила когось усиновити, одночасно оголошувала своїми дітьми і всіх її братів та сестер. Правда, поки обряд усиновлення не почався або ж його ще не встигли довести до кінця, від наміру стати прийомним батьком можна було

відмовитись. Проте зараз це означало б, що вождь мусить зібрати і привселюдно з'їсти всі ті пелюстки квітів, якими жінки обсипали юнгу. Інакше його відмову вважали б недійсною. Нехтувати цей звичай вождь не міг, бо тоді він втратив би свій авторитет головного хранителя всіх традицій племені.

— Е мауру а вау, таахі каттам! Я щасливий, великий батьку! — не давши отямитися Тукопані, — сказав Девіс, як тільки юнга заговк. Це була ритуальна фраза, що її мала говорити молода людина, котра із вдячністю приймала опіку прийомного батька. Девіс промовив її голосно, з повагою і, як вимагав звичай, схилив голову на груди.

Вождь, мабуть, спочатку подумав, що червонобородий переклав йому зміст пісні усиновленого юнги, але скоро збагнув, у чому річ, і люто витріщив очі.

— Паурки! Тутаї оури! Свиня! Нікчемна тварюко! Іта маїтаї нуї! Підлий брехун! Кутуї франі кархоурі! Боягузливий білий француз! Він так кричав, що здавалось, от-от задихнеться.

Несподівано оголосивши себе братом маленького Тома, Девіс, звичайно, не думав, що його хитрість викличе у Тукопани такий скажений гнів. Сталося так, що Девіс, сам того не бажаючи, перед усім племенем виставив великого й мудрого вождя людиною, яка варта, за уявленням полінезійців, зневаги...

Річ у тім, що на Фату-Хіві та багатьох інших островах Океанії, де існував канібалізм, родинним зв'язкам надавали дуже великого значення. Щоб хтось із родичів члена касты безстрашних не попав часом до нього на стіл, треба знати не тільки всіх членів свого роду, але й тих, хто так чи інакше з ним породичався. Якщо

виявлялося, що хтось не знав навіть свого десятиюрідного брата, в очах одноплемінників він втрачав усяку повагу.

Ось чому перш ніж когось усиновити, майбутній прийомний батько повинен добре вивчити весь родовід годованця. Звісно, в даному разі Тукопана зробити цього не міг, та й сумнівно, що на його місці хтось про це подумав би. Але, почувши ритуальну фразу Девіса, всі навколо завмерли — маркізанців вразила саме кричуща необізнаність вождя. Ніби вони не розуміли цього з самого початку. Адже ясно, що про родичів юнги вождь нічого не знав і знати не міг, але... Зганьбив себе, осоромився великий Тукопана. А «подарунок» вождеві воїнів франі?

Не пошле ж йому Тукопана тіло свого сина. А все ж уже вирішено. Як може Тукопана тепер скасувати своє власне рішення? Де це чувано, щоб великий вождь сказав слово і не дотримав його! Крім того, якщо цей червонобородий став сином Тукопани, тоді взагалі нікого з полонених чіпати не можна. Вони ж воїни сина Тукопани... А яка була сутичка і яка перемога! Не втік жоден кархоурі, всі попали в клітку.

Так, у складне становище поставив червонобородий Тукопану. Але хто з вождів визнає свою помилку? Що ж тоді буде з його авторитетом?

Проте спростувати заяву полоненого Тукопані було нічим, і він, побачивши, що червонобородий збирається щось пояснювати, кричав, не тямлячись від люті:

— Замовкни, нікчемна тварюко! Нічого не кажи, ми тебе не слухаємо! Ніхто тебе не слухає! Ти брехун, ти мерзенна свиня!

Увесь внутрішньо зіщулившись, Девіс благав бога допомогти йому не послабити волю. Він розумів, що не можна мовчати, бо інакше кінець, і усвідомлював, що зараз усе залежатиме тільки від його самовладання, від того, наскільки переконливо він продовжуватиме цю смертельну гру.

— Пробач, великий батьку, — мовив він сумно, — твій негідний син розгнівав тебе, покарай його. — Девіс добре знав, що полінезійці своїх дітей ніколи не карають.

Тукопана схопився, хотів кинути в обличчя полоненому ще якесь звинувачення, але відразу ж знову сів, вигукнувши з радісним осяянням:

— Х-хе, ти коричневий! Шкіра в тебе коричнева! Ти сам казав, га, казав? Що? Х-хе, коричневий!

— Це правда, великий батьку. — Девіс відчував, як його лоб зросило потом. — Мій молодший брат біліший за мене, його навіть сонце не робить коричневим. А це тому, що до тебе у нас були різні батьки. Мій перший батько був коричневим, а перший батько брата — білий. Але мати в нас одна, і ти, великий батьку, бачиш це по наших очах. Подивися, хіба в нас в обох не очі братів?

Все ще оточений жінками, які тепер принішкли, юнга напружено стежив за розмовою. Як і всі полонені, він нічого не розумів, але голос, здавалося, спокійного капітана вселяв надію. Хлопець вимушено всміхався. Решта піратів сиділи в клітках похмуро зосереджені, мовчки чекали, чим усе це скінчиться. Коли старий маркізанець скаженів, вони мимоволі зіщулювались, але мужність юнги і капітана змушувала джентльменів удачі тримати себе в руках. Якщо цей татуйований диявол кричить, то ще не все втрачено. Кричить, аби щось

довести, значить, торгується. Капітан зуміє якось заговорити йому зуби. Девіс — та не зумів би?!

Дивлячись то на хлопчика, то на червонобородого капітана, Тукопана дедалі помітніше хвилювався. Безперечно, він був збентежений. Справді, очі в обох зовсім однакові, яскраво-голубі і ніби в променистих росинках... «Х-хе, дурниця! Он у того полоненого очі теж голубі... Ні, наче не дуже, трохи сіруваті...»

Мабуть, велелюбний Тукопана охоче взяв би в сини й Девіса, але... Припустімо, на його необачність одноплемінники подивилися б крізь пальці. Ну, поквапився трохи Тукопана, не розпитав усього вчасно. Невелика біда, адже ритуал усиновлення ще не закінчено, тож не пізно виправити помилку. Але хіба безстрашні погодяться позбавляти себе такої здобичі? Та вони роздеруть Тукопану, якщо через нього доведеться відпустити на волю всіх полонених... А якщо ці двоє все-таки брати? Впаде тоді на Тукопану гнів найвидатнішого з великих богів, ясновельможного володаря Землі і Неба, могутнього і непереможного Тікі. Дозволив убити сина, свою дитину... Підлий, гидкий, зневажений Тукопана!.. «Ні-ні, не може цього бути. Червонобородий усе бреше, він брехун, боягузливий білий француз! Удає з себе безстрашного воїна і плеще язиком, щоб урятувати свою шкуру... А що як?..»

І вождь прийняв соломоне рішення.

— Гаразд, — сказав він сердито. — Коли мій син навчиться говорити, я запитаю в нього. А до того часу ти сидітимеш у клітці. Я тебе не бачив, мої вуха тебе не чули.

Похмурим натовпом маркізанців прокотилося полегшене зітхання. Мудрий Тукопана міркував

правильно. Поки його молодий син навчиться говорити, мине чимало часу, й весь цей час червонобородий йому буде ніхто. Він його не бачив і не чув, так, не бачив і не чув. Червонобородий — невільник племені, а всі його воїни — здобич.

І знову радісний вибух!

— Тукопана таа-хі-туе! Тукопана великий, як океан!

Тієї ж хвилини до Джона кинулись чотири дужих воїни. Вони підхопили його клітку і, гортанне щось прокричавши, вистрибом кудись побігли.

Все сталося так швидко й так несподівано для піратів, що вони не зразу отямилися.

— Капітане! Капітане! Брудні таїш! Брудні таїпі! — із запізненням почулися на площі розпачливі крики маленького Тома. Він, мабуть, хотів бігти слідом за капітаном і люто з кимось боровся, але не міг вирватися.

— Томмі, руде ангелятко... — тамуючи ридання, шепотів Джон.

Потім з нього зірвали одяг і голим підвісили в клітці, немов папугу, під якимось гіллястим деревом. Разом з одягом забрали і ніж, на який він так розраховував.

Така ж участь, крім юнги, спіткала всю команду «Флайїн стар». Клітки з полоненими віднесли в різні кінці селища, підвісили їх на дерева і пильно охороняли, але й без цього про втечу годі було й думати. Зроблені з міцного залізного дерева клітки голими руками не зламаєш.

Доля перестала бути ласкавою до хоробрих джентльменів. Кого раніше, кого пізніше, але на всіх чекала загибель. Загрожувала вона й Джону.

Там, на площі, Джон не наважився натякнути Томові, щоб він постарався пояснити маркізанцям, ніби вони брати, хоч тоді це було неважко зробити. Достатньо було, розмовляючи з вождем, частіше вставляти в полінезійську мову англійське слово «брат», і Томмі б усе зрозумів. Але ж і решта піратів усе б чула. І якби всі полонені збагнули, що їхній капітан хоче видати себе за брата усиновленого вождем юнги, вони, не знаючи звичаїв полінезійців, вирішили б, що він рятує тільки себе, і, напевно, збунтувалися б.

Обман відразу б розкрився. Тому ніяких натяків юнзі Джон не робив. Він був певен, що, коли маркізанці почнуть Тома допитувати, той сам здогадається, як треба відповісти.

На жаль, Томмі дав маху. Відірваний від своїх недавніх товаришів, він одразу став вимагати дозволу бачитися з червонобородим полоненим і при цьому вперто називав його відомим усій Океанії словом «капітан». Тоді до нього підвели двох дуже схожих хлопчиків, напевно, братів-погодків, і знаками запитали: мовляв, ви з червонобородим, як ці двоє?

Юнга зневажливо пирхнув:

— Вигадали казна-що! Він мій капітан, зрозуміли, дурні ваші голови, мій капітан!

Усі, звичайно, зрозуміли, одначе вождь, здавалося, відповіді Тома не надав значення. Насупившись, він довго щось буркотливо говорив старійшинам племені, пальцем показуючи то на юнгу, то на свій язик. Мовляв, у хлопчика ще язик німий, він не вміє поки що говорити, тому питати в нього рано.

Тома така, як він думав, нахабна зарозумілість вождя обурила:

— Ти сам німий, брудний старий таїпі! Червонобородий — мій капітан! Мій капітан.

Для палко закоханого в свого капітана юнги Девіс був найдорожчою людиною на світі. З ним не можна було порівнювати ніяких братів, тим більше, що їх у Тома ніколи не було. «Капітан, мій капітан!» У цьому було все життя юнги.

І життя Джона повисло на волосині. Розправитися з ним, як згодом з'ясувалося, збиралися того ж дня, але Тукопані раптом сяйнула блискуча ідея.

— Х-хе, послухайте! — вигукнув він на раді старійшин. — Цей червонобородий — скарб! Посилати його тіло вождеві воїнів франі не треба. Ми відріжемо йому бороду, борода виросте нова. Чудово! Х-хе, еге ж, так буде довго.

У безбородих маркізанців жорстке волосся з чоловічої бороди вважалось великою цінністю. І чим воно було незвичайнішого кольору, тим вище цінилося. Фатухівці робили з нього браслети, якими всі, хто їх мав, дуже пишалися.

Червоних браслетів на острові ніхто не мав.

На жаль, мудрий Тукопана не знав, що бороди іноді фарбують.

Коли полоненого поголили гострим, як бритва, уламком морської черепашки і на його обличчі, де раніше красувалася розкішна червона борода, з'явилася звичайна чорна щетина, вождь, побачивши таке неймовірне, на його погляд, диво, сторопів. Він уп'явся

очима в Девіса, думаючи, мабуть, що перед ним інша людина. Але ні, це був той же, тепер уже колишній червонобородий. Вождь усе ще не вірив.

— Бура артуа! Бура артуа! — забубонів він. — Великий боже, помилуй! Великий боже, помилуй!

Щетина все-таки лишалася чорною, а очі — голубими, такими ж, як були. Для більшої певності Тукопана посмикав щетину нігтями. Так, справжня, росте із шкіри... Ще хвилина вагання — і, захлинувшись раптовим вибухом гніву, вождь люто продекламував:

А харрі та фоу,

А торо та фарраро,

А іта та тарарта!

Пальма ростиме,

Корал розгалузиться,

Людини не буде!

Ці слова прозвучали як смертний вирок. То й справді була одна з ритуальних форм вироку. Але навіть при найбуйнішій фантазії, яка була у Девіса, він не міг би здогадатися, про що думав тієї хвилини Тукопана.

Виявляється, коли старий маркізанець зрозумів, що червонобородий полонений і всиновлений юнга ніякі не брати, він замість того, щоб негайно стратити Джона, як треба було чекати, проїнявся до нього такою симпатією, що вирішив урятувати його. Серце вождя, який зневажав усяку брехню, скорила, мабуть, дотепність Девіса, його дивовижне самовладання і, звичайно, знання полінезійських звичаїв. Навряд чи Тукопана усвідомлював себе патріотом, але, як і більшості полінезійців, це не

заважало йому бути ним і почувати вдячність до чужоземців, хоч би й ворогів, які розуміли звичаї та мову його батьківщини. Він не міг дозволити умертвити такого полоненого. Проте влада вождя не безмежна. Показати свої справжні наміри перед одноплемінниками, які звикли вважати найтяжчим злочином брехню, для Тукопани означало настроїти проти себе все плем'я.

Про чорну щетину Девіса говорили на раді старійшин як ще про одну брехню підлого франі.

Уважно вислухавши всіх, Тукопана похмуро підбив підсумки:

— Паурки роа іта пана вау, кай-кай ахура, нуї, нуї кай-кай. Довга свиня охляла, треба її відгодовувати, довго відгодовувати.

...Через двадцять сім днів після катастрофи «Флайїн стар» Джон, юнга і Апоро — молода дружина Тукопани, втекли з Фату-Хіви.

Поки приреченого полоненого посилено відгодовували, вождь з допомогою надійних воїнів, які по черзі стерегли Девіса, таємно спорудив катамаран, здатний до плавання у відкритому океані. Він хотів, щоб Джон тікав один, але залишати острів без юнги Девіс відмовився. Ні, жертвувати собою він не збирався. Він просто зрозумів слабкість старого маркізанця і хитро використав її. Нехай краще його з'їдять чи засмаженим відішлють французам, ніж він лишиться без хлопчика, котрий йому дорожчий, ніж воля і навіть життя.

Ні на секунду не сумніваючись у щирості Джона (адже їх зараз єднало взаємне довір'я змовників), Тукопана був зворушений. Він не думав, не уявляв, що на світі буває така любов. Вони ж з юнгою чужі, зовсім не

брати. І юнга — не дівчина. Товариш йому дорожчий за життя! Це так чудово, так чудово! Тукопана — старий дурень, жирний, сліпий бовдур, який нічого не розуміє в людях... Йому здавалося, що всі чоловіки люблять спочатку своє життя, своїх рідних, люблять молодих жінок, а потім уже друзів, якщо боги дали їм любові більше, ніж потрібно для себе й тих, кого не можна не любити.

Великий, страшний у примарному світлі місяця із своїм дикунським татуванням, він простягав у клітку до Джона розмальовані фантастичними узорами руки і плакав, як дитина.

— Нуї, нуї ое маїтаї ената. Ти дуже, дуже добра людина. Е мауру аое, а ханна-ханна аое. Я нещасний, я не знаю, що робити.

Він говорив, що по справедливості, якщо маленький Том не хоче жити на Фату-Хіві, його треба відпустити. Але він же тепер його син. І як же батько може розлучитися з сином, не знаючи, чи завжди хлопчик буде ситий і доглянутий? Так, старший товариш у нього дуже хороший, але дітей мають доглядати жінки. У чоловіків руки грубі, а дітям потрібні м'які, діти ніжні. А у Джона жінки немає. І матері в країні Паумоту у Тома немає... Неможливо, це неможливо, у Тукопани розірветься серце...

Потім у вождя сяїнула думка: можливо, Джон погодиться взяти з собою його жінку? Вона ще не стара, все вміє робити, і руки у неї дуже, дуже м'які. Йому шкода, дуже шкода розлучатись і з Апоро, але він буде поганий, негідний, зневажений, якщо заради себе забуде сина. Хлопчикові потрібна мати. А він уже старий, якось доживе свого віку. Напевно, недовго лишилося... Вранці

Апоро прийде. Джонові треба на неї подивитись і тоді сказати. Апоро що-небудь запитає, і Джон скаже «так» чи «ні»... А вона? Що вона! Апоро добра, вона зрозуміє, що інакше не можна... Тікати треба завтра, коли всі заснуть... Так, післязавтра буде пізно...

Він ще трохи постояв, покректав і, згорбившись, мовчки пішов геть. Більше Джон його не бачив.

Уже в океані, коли Фату-Хіва зникла за обрієм і катамаран із сходом сонця взяв курс на архіпелаг Паумоту, Апоро сказала:

— Він багато плакав, йому погано...

В самій тільки коротенькій спідничці із розпущених пальмових волокон, простоволоса, вона сиділа на кормі катамарана засмучена і прекрасна, як русалка, їй не було ще й двадцяти.

Джон дивився на неї, розумів, що все це не сон, а жива правда, і мав би радіти, дякувати богові й долі, але в грудях щось нило, мучила туга...

Потім він раптом із жахом подумав, що на ньому так безглуздо, так нерозумно міг обірватися рід Девісів, уся його трьохсотлітня історія! Адже він останній, останній з усіх Девісів...

Після всього, що трапилося на Фату-Хіві, Джон назавжди покінчив з професією пірата. Добравшись до атолу Тікахау, де була одна з його берегових баз, він незабаром разом з Апоро і Томом вирушив на Вогняну Землю. Був там шукачем золота, звіробоем, потім купив невеличке китобійне судно і почав промишляти китів.

На Вогняній Землі Апоро народила йому двох синів, уже знайомого вам Джека й Річарда. Поки дітям не

минуло по двадцять років, Том жив з ними, а тоді поїхав у Австралію.

У 1938 році вогняну Землю Девіси поміняли на Сан-Франціско.

Друга світова війна забрала у Джона молодшого сина, Річард служив на американському підводному човні, який захопили японці. Перебуваючи в полоні, він попав під атомне бомбардування Хіросіми. Лишився живий, повернувся додому, але незабаром помер від білокрів'я.

Розповіді Річарда про Хіросіму і його передчасна смерть так потрясли Джона, що він, уже дуже старий, вирушив блукати по світу в пошуках місця, де можна було б заховатися на випадок нової війни. Слово «війна» стало для Джона символом усього, що він чув від сина про Хіросіму. Воно таїло в собі жахливий зміст тієї катастрофи, яка, відгримівши за океаном, у рідному домі вбила його Річарда. Це було страшніше, ніж полон у канібалів, ніж усі минулі піратські бої.

Старий боявся за другого сина. Джекові тоді минуло п'ятдесят шість років, але він тільки одружився, і його молода дружина чекала першу дитину. А що як знову посипляться з неба ці бомби, впадуть на Америку, на Сан-Франціско! Або знову їх десь кинуть самі американці й неминучий бумеранг ударить по них же, як ударив він по Річарду і сотнях, а може, й тисячах інших американців, котрі вернулися з японського полону тільки для того, щоб померти дома.

Ні-ні, подалі від Америки, подалі від Сан-Франціско...

Саме в той час між Аргентиною і Англією почалася суперечка за право володіти Фолклендськими островами.

Цей субантарктичний архіпелаг, віддалений на двісті шістдесят миль на схід від атлантичної горловини Магелланової протоки, довго вважали нічийним. Крім самих Девісів, які іноді знаходили тут схованку від правосуддя і припливли сюди наприкінці свого життя, щоб кинути тут останній якір, Фолклендами ніхто не цікавився. Нікому не потрібні були ці похмурі, холодні острови.

Тільки в 1763 році «нічийну» землю вирішила колонізувати Франція (може, знадобиться). На березі затоки Барклі (острів Східний Фолкленд), де стоїть нинішня столиця архіпелагу, французи заснували невелике селище. Але через два роки, розчарувавшись у своєму новому придбанні, продали острови Іспанії.

В той період у водах, які відокремили Фолклендський архіпелаг від південно-східного узбережжя Америки, діяли невловні пірати під командою Дональда Девіса, правнука Джеремі Девіса. Як і його прадід, Дональд полював на багаті іспанські кораблі, котрі, йдучи з портів Перу і Чілі в Європу, проходили через Магелланову протоку.

Щоб покінчити з піратським розбоєм, іспанці вирішили побудувати на Фолклендах велику військову морську базу. З другого боку, їм потрібна була ізольована від зовнішнього світу територія, куди вони могли б висилати небажаних осіб з бунтівної Аргентини, населення якої боролось проти іспанських колонізаторів за свою незалежність.

На місці колишнього французького селища іспанці побудували форт, портові споруди і заклали місто. Проте незабаром їм довелося все покинути. Здобувши нарешті у 1816 році незалежність, аргентинці примусили Іспанію

вибратися з Фолклендських островів. Більшу частину споруд, які нагадували їм про недавню жорстоку каторгу (все будівництво тут велося руками засланців з Аргентини), вони знищили, а сам архіпелаг продали якомусь ділкові.

Потім, через два десятиріччя, коли в Південній півкулі почали розвиватися китобійний промисел і добування морського звіра, Фолкленди впали в око Англії. Це було зручне місце для берегових промислових баз.

Щоб заволодіти архіпелагом, Великобританії не треба було вдаватися до якихось баталій. На Східному Фолкленді разом з двадцятьма втікачами-злочинцями іспанського походження і трьома жінками патагонською індіанкою та двома негритьянками, жив англієць, якийсь Генрі Дженісон, колишній пірат, що не помирився з Алеком Девісом сином Дональда Девіса. Дженісону дали королівський прапор, наказали підняти його якомога вище і пильно охороняти. На тому вся процедура з організацією британської опіки над островами і скінчилася. Архіпелаг почали заселяти англо-ірландські колоністи.

Пізніше, вже після другої світової війни, в Буенос-Айресі заговорили, що ділок, якому уряд Аргентини півтора століття тому продав Фолкленди (аргентинці називають їх Мальвінами), був аргентинським громадянином. Зазіхнувши на приватну власність громадянина суверенної країни, Англія тим самим вчинила недружній акт по відношенню не тільки до цієї людини, а й до його вітчизни. А якщо так, то Фолклендські острови треба повернути Аргентині. Тим більше, що й містяться вони в її територіальних водах.

Коли у 1833 році Англія підняла над Фолклендським архіпелагом свій прапор, вона не збиралася виправдувати ці дії. Британська імперія була найсильнішою державою світу. Хто їй міг перечити? Але після другої світової війни сили у великого Альбіона стало менше і йому не лишалося нічого іншого, як ритися в архівній куряві, силкуючись знайти докази, що коли в історії Фолклендських островів і була якась віроломність, то тільки з боку Франції. Вона, мовляв, незаконно захопила й так само незаконно продала Іспанії архіпелаг, на який мала юридичне право тільки Англія.

І знову, через три з половиною століття, на світ з'явилося давно забуте ім'я Джеремі Девіса, або Джона Фредеріка Девіса. Колись прокляте, воно звучало тепер як найпереконливіший аргумент в утвердженні прав Великобританії на Фолклендський архіпелаг. Хіба Девіс не був англійцем? То кому ж, крім Англії, повинно належати його відкриття?

— Як це — кому? — обурилися в Буенос-Айресі. — Звісно, Франції!

Як відомо, задовго до відкриття Фолклендського архіпелагу англійський королівський суд присудив горезвісного Джеремі Девіса, або Джона Фредеріка Девіса, до страти через повішення. Отже, визнати його, Джона Фредеріка Девіса, громадянином Великобританії ніяк не можна, бо за всіма минулими й нинішніми законами, в тому числі й законами Великобританії, людина, засуджена до смертної кари, ніяких прав громадянства не має. Не мали таких прав і інші члени команди «Блек дез», оскільки бригантину була кораблем піратським. А пірати в усіх країнах світу завжди були поза законом.

На час відкриття Фолклендського архіпелагу на борту «Блек дез» була тільки одна людина, чиї права громадянства залишалися в силі, — французька графиня Тереза де Будже. Згодом, ставши дружиною розбійника Девіса, вона їх втратила, оскільки сама, незважаючи на своє шляхетне походження, перетворилась у жорстоку піратку, відому під прізвиськом Білява Бестія. Але тоді, в день відкриття архіпелагу, вона, графиня Тереза де Бурже, ще була повноправною громадянкою Франції, бо на розбійницький корабель її взяли силоміць і перебувала вона там як полонянка. Отже, юридичне тільки Франція може сказати, що Фолкленди відкрив її громадянин. Тому французька колонізація названих островів була обгрунтованою і законність франко-іспанської угоди про перепродаж архіпелагу не викликає сумніву. Що ж до Аргентини, то в південно-східній частині Америки, куди прилягають і Фолклендські острови, вона є законною спадкоємницею Іспанії. Як колишня колонія, що скинула ярмо тиранії.

Таким був меморандум аргентинських юристів у відповідь на архівну довідку англійців.

У Лондоні, однак, з цим не погодились. Британському уряду було вигідно поселити Девіса на Фолклендах (живий нащадок першовідкривача), і він дешево продав йому безлюдний на той час Нью-Айленд.

У Джека і Агнес тут народились Енні і Редмонд. І ось тепер, коли довгождані онуки вирости, у сім'ю Девісів прийшло нове горе.

Від матері Редмонд і Енні чули розповіді про Велику землю, про той, невідомий юним Девісам світ, де живуть тисячі й мільйони таких же, як вони, дітей. Мати навчила їх грамоти, і вони зачитувалися тими небагатьма книгами,

які Агнес привезла з собою на острів. Життя на Нью-Айленді стало для них нестерпним. Вони вимагали від батька і діда залишити остобісілий їм острів і поїхати куди завгодно, аби там були люди. Але слухати їх дід не хотів, а він був головний у сім'ї.

Двічі на рік до Девісів приходив рефрижератор з Монтевідео, забирав вовну і м'ясо, натомість лишав замовлені товари і пошту комплекти журналу «Ілюстровані лондонські новини». Редмонд і Енні вирішили на цьому судні втекти в Уругвай. Однак у них нічого не вийшло. Підвела Енні, закохавшись у матроса, який спокусив її і зразу ж став над нею насміхатися. Розгніваний батько дівчини прогнав з острова всю команду.

Через дев'ять місяців Енні народила дочку і заспокоїлась, зате Редмонд ні за що не хотів лишатися на острові. Виїхати йому не дозволили, і він перерізав собі вени.

Коли я зустрівся з Джоном, йому було сто три роки, Джеку сімдесят чотири. Редмонд — єдиний продовжувач прізвища. Поселившись на Нью-Айленді, Джон думав про онуків, про майбутнє покоління Девісів. Саме прагнення зберегти рід Девісів, а не тільки турбота про старого Джека, дало йому сили диявольською працею освоїти суворий субантарктичний острів. Тепер втратити Редмонда для нього означало втратити все, заради чого він жив і трудився.

Відчайдушний вчинок онука примусив старого переоцінити, переосмислити все, що досі видавалося йому безперечним. Пам'ятаю, на прощання він сказав мені:

— Я був нерозумний, Алеку, забрав свою сім'ю із світу людей, щоб захватись від їхнього безумства, але люди повинні жити серед людей, життя без життя не буває. Так, Алеку, я це зрозумів. — Він подав мені глиняну індіанську люльку — люльку Джеремі: — Візьми, Алеку, ти подарував нам свою кров і тепер маєш право на цю люльку...

По вибоїнах його зморщок текли сльози — сльози змерзлого старого. Вицвілі від довгих років білясті очі дивилися з похмурою тугою.

...Люлька пірата — одна з найдорожчих моїх реліквій. Беручи її в руки, я знову бачу себе на Фолклендах, у Девісів. Чи там вони ще, не знаю. Старий казав, що виїдуть.

До людей...

Примітки

[1]

Аркебуз — гнотова рушниця, яку заряджали з дула.

[2]

Бейдевінд — курс судна при зустрічно-боковому вітрі.

[3]

Тепер архіпелаг Туамоту.

[4]

Так маркізанці називали французів.

[5]

Так полінезійці називали Америку.